

ΕΡΓΗΝΕΣΤΟΥ ΚΟΥΡΤΙΟΥ

Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ

ΜΕΤΑΦΡΑΖΟΜΕΝΗ ΥΠΟ

Μ. Ε. ΜΙΧΑΛΟΠΟΥΛΟΥ.

(Συνέχεια· ἴδε προηγούμενον ἀριθμὸν).

Οὕτως ἡ γλῶσσα ἀρχίθεν ἀπέδη τὸ σύνθημα τῆς συνενώσεως τῶν Ἑλλήνων. Ἡ γλῶσσα αὐτῶν ἐξήγειρε παρ' αὐτοῖς τὴν ἰδέαν τῆς συσσωμάτωσίνης καὶ ἀπετέλεσεν ἐξ αὐτῶν ἓνα λαόν, αὕτη δὲ εἶναι ἡ κατὰ πάσας τὰς ἐποχὰς διατηρούσα ἐν κοινωσίᾳ τὰς διεσπαρμένους αὐτῶν φυλάδας· πασῶν τῶν διαλέκτων μίαν καὶ τὴν αὐτὴν ἀποτελοῦσαν γλῶσσαν, καὶ ὁ ἑλληνικὸς λαὸς εἶναι εἰς καὶ ὁμογενής. Ὅπου ἡ γλῶσσα αὕτη ἐλαλεῖτο, εἴτε ἐν Ἀσίᾳ εἴτε ἐν Εὐρώπῃ εἴτε ἐν Ἀφρικῇ, ἐκεῖ ἦν ἡ Ἑλλάς· ὑπῆρχεν αὐτῇ ἑλληνικὸς πολιτισμὸς καὶ ἑλληνικὴ ἱστορία. Πολὺ πρὸ τῆς ἡοῦς τῆς ἱστορίας γενομένη ἐν τῇ πλήρει αὐτῆς ἀναπτύξει, ἐπέζησε τῆς ὑπὸ τῆς κλασικῆς ἱστορίας κατεχομένης βραχείας περιόδου καὶ σήμερον ἐτι ζῆ ἐν τῷ στόματι λαοῦ, ἡ ἑλληνικὴ γενεαλογία τοῦ ὁποῖου ἐκ τῆς γλώσσης αὐτοῦ διαπιστοῦται. Αὕτη λοιπὸν εἶναι ἡ διὰ τοῦ χρόνου καὶ τῆς ἀποστάσεως συνάπτουσα καὶ προσεγγίζουσα πᾶν ὅτι ἀνήκει τῇ ἱστορίᾳ τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ, λαμβανομένου ὑπὸ τὴν εὐρυτάτην αὐτοῦ σημασίαν.

Ἐν τούτοις καὶ ἀρχίθεν ἐτι ἡ τῶν Ἑλλήνων αὕτη γλῶσσα οὐδαμῶς ἐμφανίζεται ἡμῖν ὡς συμπαγὲς τι σύνολον· τούναντιον βλέπομεν αὐτὴν διεσχιζομένην εἰς διαφόρους διαλέκτους, ὧν ἕκαστη ἐξ ἴσου ἀξία ἦν τοῦ ἀποτελεῖν τὸ ἑλληνικὸν γλωσσικὸν ἰδιῶμα. Ἡ τῶν γλωσσῶν διάκρισις κύριον ἔσχε λόγον τὸν ἰλικὸν χωρισμὸν, τὴν τοπογραφικὴν τῶν λαῶν ἐκλογίαν· καὶ ἡ τῶν διαλέκτων ταῖς αὐταῖς ὀφείλεται αἰτιαίς. Αἱ φυλαὶ ἐνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ λαοῦ, ἐνδρυνόμεναι ἐν κεχωρισμέναις χώραις, ἀπομονοῦνται ἀλλήλων, προσλαμβάνουσι τῆδε κάκεισε γλωσσικὰς ἐξεις καὶ προτιμήσεις ὑπὲρ τούτων ἢ ἐκεῖνων τῶν φθόγγων, ὑπὲρ τούτων ἢ ἐκεῖνων τῶν φωνητικῶν συνδυασμῶν. Αἱ λέξεις παραμένουσι μὲν αἱ αὐταὶ καὶ διατηροῦσι τὸν σημασίαν αὐτῶν, ἀλλὰ προσλαμβάνουσι διάφορον τινα τόνον, διάφορον ἄρθρωσιν. Καὶ τὸ ἔδαφος δὲ καὶ τὸ κλίμα ἔχουσι ἐν τῷ μέρει τὴν ροπήν αὐτῶν ἐπὶ τῆς γλώσσης. Ὑπάρχουσι φθόγγοι κρατοῦντες ἐπὶ τῶν ὄρεων, ἄλλοι δὲ προτιμώμενοι ἐν ταῖς πεδιναῖς χώραις· φυσικῶς δ' αἱ τοπικαὶ αὐταὶ ροπαὶ αἰσθητότεροι ἀπέβαινον ἐν χώρᾳ διηρημένην εἰς οὕτω διακεκριμένα μέρη. Ὅντως ἐν ταῖς κοιλάδι, ταῖς χειρσονήσις καὶ ταῖς νήσοις παράγονται καὶ διατηροῦνται ἄριστα αἱ γραμματικαὶ ἐκείναι λεπτομέρειαι, αἵτινες φθείρονται διὰ τῆς προστριβῆς καὶ ἐξαλείφονται ἐν ταῖς εὐρείαις πεδιάδι. Ἀφ' ἑτέρου αἱ διάλεκτοι, ἵνα μορφωθῶσι καὶ παγιωθῶσιν ἀνευ τῆς ἐπ' ἀπειρον κατατιμῆσεως αὐτῶν, ἀνάγκη νὰ ἐπεκταθῶσιν ἐπὶ εὐρείων ὁπωσοῦν συνεχῶν ἐκτάσεων.

Ἡ Ἑλλάς ἐπιτελεῖ τὰς δύο ταύτας συνθήκας. Πάντες οἱ γλωσσικοὶ τύποι, οἱ ἐν αὐτῇ παραχθέντες, καταλήγουσιν ἐπὶ τέλος εἰς δύο κυρίας διαλέκτους ἰκανῶς μὲν ὁμοίας, ὥστε νὰ μὴ ἐπέλθῃ ἡ ρῆξις τῆς ἐνότητος τῆς γλώσσης, ὡς ἄλλως ἐγένετο ἐν Ἰταλίᾳ παραδείγματος χάριν, ἰκανῶς δὲ συγχρόνως διαφόρους ἀλλήλων, ὥστε ν' ἀποφύγῃ μὲν τὴν σύγχυσιν, ν' ἀντιδρῶσιν δὲ πρὸς ἀλλήλας.

Ἡ δωρικὴ διάλεκτος διαπρέπει ἐπὶ τῇ ἰσχυρογλωσσικῇ, μεθ' ἧς ἐτήρησε τὰ ἀρχικὰ φωνήεντα, μάλιστα δὲ τὸ α, εἶναι ἡ τραυτέρα καὶ πάντες οἱ χαρακτῆρες αὐτῆς μαρτυροῦσιν ὅτι ἐγένετο ἡ γλῶσσα τῶν ὄρειων, εἰθισμένων εἰς τὸ παρέχειν πάσαις ταῖς πράξεσιν αὐτῶν δραστηρίαν τινὰ ἀνάπτειν. Ἐν τοῖς πλατέσι καὶ πλήρεσι φθόγγοις αὐτῆς αἰσθάνεται τις τὴν ῥωμαλέαν λειτουργίαν πνευμένων εἰθισμένων ἐν τῷ καθαρῷ ἀέρι τῶν ὄρεων, ἢ τοῦ τύπου δὲ καὶ τῆς ἐκφράσεως βραχύτης, ἢ χαίρει, ἀρμόζει φυλῆ, ἥτις, ἀπνοχολημένη ὑπὸ τῶν ἐργῶν ἐνδοῦς βίου, οὐδαμῶς σχεδὸν σκέπτεται περὶ ἐξεργασίας λέξεων καὶ ἐμμένει πεισιμῶνος εἰς τὰ πατροπαράδοτα.

Ὁ χαρακτῆρ τῆς δωρικῆς ἐξαγγέλλεται σαφέστερον ἐτι διὰ τῆς ἀντιθέσεως, ἂν παραβάλλῃ τις ταύτην τῇ ἰωνικῇ, ἰδίᾳ ἐπὶ τῶν ἀκτῶν τῆς θαλάσσης ἐνδρυνθεῖσα.

Αὐτῷ ὁ βίος ἦν ἡδονικώτερος, μᾶλλον εὐπόριστος καὶ μᾶλλον ἀναπεπταμένος πρὸς τὰς ἐξωτερικὰς τέρψεις. Ἡ ροπή ἠπιωτέρας φύσεως ἐξαγγέλλεται διὰ τῆς ἐλαττώσεως τῶν δασέων, ὧν πρὸ πάντων ἡ ἰωνικὴ ἀποφεύγει τὴν συνάντησιν· τὸ π λεπτύνεται καὶ ἀποβαίνει σ, αἱ φωναὶ δὲ ἦττον σχηματίζονται πρὸ τοῦ βάθους τοῦ στόματος καὶ ἐν τῷ λάρυγγι. Ἡ προφορὰ εἶναι εὐχερδέστερα καὶ ἁρμονικώτερα, τὸ ὕφος ὑγρότερον, διαστελλόμενον ὑπὸ τῆς ἀφθονίας τῶν φωνηέντων, ἅτινα ἠχοῦσιν ἐπαλλήλως ἢ συνδυάζονται εἰς διτθόγγους. Τὰ φωνήεντα εἶναι μαλακώτερα, ἀλλὰ καὶ λεπτότερα, πλείον δ' ὑπάρχει ἐν τῇ ἰωνικῇ τὸ ε καὶ οὐ παρὰ τὸ α καὶ ο. Οἱ τύποι τῆς διαλέκτου καὶ αἱ ἐκφράσεις αὐτῆς ἔχουσι ἀνετόν τι πλήρες ἐλευθερίας. Πρὸ τῆς ἰσχνῆς καὶ γερωδους δωρικῆς ἡ ἰωνικὴ ἐξελιόσκει πολυτέλειαν, ἀφθονον παραγωγὴν φωνηέντων καὶ μέγαν πλοῦτον τύπων, ἐφ' ᾧ ἥδεται. Πανταχοῦ καταλείπει μείζονα ἐλευθερίαν, οἱ φθόγγοι δὲ ἔχουσι ἦττον σταθερότητα καὶ μᾶλλον ἀλλοιοῦνται.

Ἡ ἰωνικὴ καὶ ἡ δωρικὴ διάλεκτος εἶναι αἱ δύο κυριώταται μορφαὶ τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης, τὰ δύο δὲ ἀντιθέτα ἄκρα, ἐφ' ἃ προῆχθη κατὰ τὴν διαλεκτικὴν αὐτῆς ἀνάπτειν, ἀλλὰ τὰ δύο ταῦτα δημιουργήματα δὲν ἐξαντλοῦσι τὴν γονιμότητα αὐτῆς. Ὑπῆρχον Ἑλληνες, οὔτε τὴν δωρικὴν, οὔτε τὴν ἰωνικὴν λαλοῦντες, περὶ τούτων δ' ἐλέγετο ὅτι ἐλάλουν τὴν αἰολικὴν.

Ἡ αἰολικὴ δὲν εἶναι διάλεκτος, ὡς ἡ δωρικὴ καὶ ἰωνικὴ· δὲν ἔχει ὅρια οὕτω σαφῶς διαγεγραμμένα, οὐδὲ χαρακτῆρα οὕτω δεδλωμένον. Τὴν αἰολικὴν εὐρίσκειν λαλοῦμένην ἐν Θεσσαλίᾳ καὶ Βοιωτίᾳ, ἐν Ἀρκαδίᾳ καὶ Ἡλίδι, ἐν Δέσφῳ καὶ ἐπὶ τῆς ἀπέναντι παραλίου, ὡς καὶ ἐν Κύπρῳ. Ἀλλ' ἐν τοῖς διαφόροις τούτοις τόποις ἢ ἐν λόγῳ διάλεκτος κατὰ λόγον τῆς ροπῆς, ἢ ἔσχον ἐπ' αὐτῆς ἡ ἰωνικὴ ἢ ἡ δωρικὴ, προσέλαβεν οὕτω διαφόρους ἀποχρώσεις, ὥστε ἀδύνατος φαίνεται ἡ ὑπὸ ἓνα γενικὸν τύπον ὑπαγωγὴ αὐτῶν, ἐξαιρουμένης δὲ προτιμῆσεως τινος τῶν ὑποκώφων φθόγγων, δυσχερῶς δύναται τις νὰ δεῖξῃ ἐν τῇ αἰολικῇ καὶ μίαν μόνην ἰδίαν χαρακτηριστικὴν λεπτομέρειαν. Τοῦτου ἔνεκα ὡσαύτως ἀδύνατον εἶναι ν' ἀποφθῆνται τις ὁριστικῶς ὑπὲρ μίας τινος τῶν ἑλληνικῶν διαλέκτων περὶ τοῦ ζητήματος τῆς προτεραιότητος, διότι ὑπάρχουσι ὀλίγα λεπτομέρειαι, ἀπαντῶσαι ἐν μᾶ μόνῃ διαλέκτῳ· ἄλλως τε τὰς διαλέκτους ταύτας γινώσκουσι λίαν ἀνίσως. Τὰ μνημεῖα τῆς ἰωνικῆς ἀνέρχονται εἰς πολλῶν ἀρχαιότεραν τῶν δύο ἄλλων ἰδιωμάτων ἐποχῆν, οὕτω δὲ εὐρίσκειν παρ' αὐτῇ ὑπὸ πολλὰς ἐπόψεις χαρακτῆρα τινα ἐξόχως ἀρχαϊκόν, καίτοι ἄλλως ἡ ἰωνικὴ φυλὴ δὲν διετέλει ὑπὸ τοῖς ἀρίστοις ὅροις πρὸς πιστὴν διατήρησιν τῶν ἀρχαίων φθόγγων καὶ τύπων.

Πᾶν ὅτι δυνάμεθα νὰ διαπιστώσωμεν εἶναι ὅτι ἡ αἰολικὴ καὶ ἡ δωρικὴ ἔχουσι πρὸς ἀλλήλας στενωτέραν ἢ πρὸς τὴν ἰωνικὴν συγγένειαν, ὅτι ἡ αἰολικὴ ἐπραξεν ἐν τοῖς γραμματικοῖς τύποις ὅ τι ἡ δωρικὴ ἐν τοῖς φθόγγοις, διετήρησε δηλαδὴ πλειστάκις ὅ τι ἡ συγκριτικὴ φιλολογία ὀρίζει ἐν τῆς πρωτογόνου βάσει. Προσθετόν τοις ὅτι ἡ αἰολικὴ ἐμφαίνει ἰδίᾳ ἐν τοῖς φωνήεσιν αὐτῆς λίαν αἰσθητὴν ὁμοιότητα πρὸς τὰς ἰταλικὰς γλώσσας. Ἡ λεπτομέρεια αὕτη παρέστησε τὰς αἰολικὰς διαλέκτους ὡς λείψανα τῆς πρωτογόνου ἑλληνικῆς γλώσσης, ἥτις στενῶς ἐτι συνήπτετο τῷ ἑλληνοϊταλικῷ ἰδιώματι. Οὕτως αὐτοὶ οἱ ἀρχαῖοι, ὅτε ἔλεγον ὅτι πᾶν τὸ μῖτε δωρικὸν μῖτε ἰωνικὸν ὄν παρὰ πάσας τὰς ἀνομοιότητας αὐτοῦ ἀνήκει τῇ αἰολικῇ, δὲν ὑπελάμβανον τὴν αἰολικὴν ὡς ἰδίαν διάλεκτον, ἔχουσαν ἴδιον πνεῦμα, ἀλλὰ μᾶλλον ὡς κοινὴν βάσιν πασῶν τῶν διαλέκτων!

1) Ὁ Στράβων (Η', α', 2) εὐρέως ἐπεκτείνει τὸ ὄνομα τῶν Αἰολέων. «Πάντες, λέγει, - οἱ ἐκτὸς ἰσθμοῦ πλὴν Ἀθηναίων καὶ Μεγαρέων καὶ τῶν περὶ τὸν Παρνασσὸν Δωριέων καὶ νῦν ἐτι Αἰολεῖς καλοῦνται. . . καὶ οἱ ἐντὸς Αἰολεῖς πρότερον ἦσαν εἴτ' ἐμίχθησαν, ἰώνων μὲν ἐκ τῆς Ἀττικῆς τὸν Αἰγιαλὸν κατασχόντων, τῶν δὲ Ἡρακλειδῶν τοὺς Δωριέας καταγαγόντων. Οἱ μὲν οὖν Ἴωνες ἐξέπεσαν πάλιν ὑπὸ Ἀχαιῶν, αἰολικοῦ ἔθνους, ἐλείφθη δὲ ἐν Πελοποννήσῳ τὰ δύο ἔθνη, τὸ τε Αἰολικὸν καὶ τὸ Δωρικόν. Ὅσοι μὲν οὖν ἦσαν τοῖς Δωριεῦσιν ἐπεπλέκοντο, καθ' ἕνα συνέθη τοῖς Ἀρχαῖσι καὶ τοῖς Ἡλείοις. . . ὅσοι αἰολιστὶ διελέχθησαν, οἱ δ' ἄλλοι μικτῆ τινι ἐχρήσαντο ἐξ ἀμφοῦν, οἱ μὲν μᾶλλον, οἱ

Τὰ γεγονότα ταῦτα, ὑπὸ τῆς φιλολογίας πιστούμενα, συνιστοῦσι πᾶσαν τὴν ἑλληνικὴν ἱστορίαν.

Ὅποια ἐγένετο ἡ γλῶσσα τῶν Ἑλλήνων, μία μὲν ἐσωτερικῶς, περιφερῆς δὲ ἐξωτερικῶς, τοιοῦτον ἐγένετο καὶ τὸ ἔθνος αὐτῶν. Ἡ φύσις, προικίσασα αὐτοὺς διὰ τῶν αὐτῶν πνευματικῶν καὶ σωματικῶν ἀρετῶν, ὤρκει αὐτοὺς προδιλωρῶς εἰς διαρκῆ ἐνότητα. Τὰ ἔμφυτα ταῦτα τῆς εὐφυΐας δῶρα, ὧν ἀρχῆθεν ἐτι διὰ τῆς κατασκευῆς τῆς γλώσσης αὐτῶν παρέσχον οὕτως ἀριθὰ τεκμηρία, ἀνέπτυξαν μετὰ ταῦτα ἐν ὄλῳ τῷ πολιτισμῷ αὐτῶν ἐπὶ ἐκτάσεως καὶ μετὰ λαμπρότητος, αἷς οὐδεὶς ἄλλος λαὸς προσήγγισεν. Ἐπειδὴ ὁ τι μὲν αὐτοὶ παρήγαγον ἐν τῷ κύκλῳ τῆς θρησκείας καὶ τῆς λατρείας, τῆς πολιτικῆς, τῆς τέχνης καὶ τῆς ἐπιστήμης, ἀνάκει αὐτοῖς καθ' ὁλόκληριαν, ὁ τι δ' ἠρύσαντο ἐξώθεν τοσοῦτον μετεδχηματίσθη καὶ ἀνεκαινίσθη ὑπ' αὐτῶν, ὥστε ἀπέβη κτᾶμα αὐτῶν, σπμειωσάντων αὐτὸ τῆ σφραγίδι τοῦ ἰδίου πνεύματος ἀνεξάντλητος ποικιλία μετὰ τελείας ἐνότητος.

Ἡ φυσικὴ αὐτῶν εὐεξία δηλοῦται ἐν ταῖς πλαστικαῖς τέχναις, αἵτινες, ἐκ τῶν στέρνων τοῦ λαοῦ προεληθοῦσαι, παρ' αὐτῷ μόνῳ ἠδύναντο νὰ εὐρωσὶ τὸν ὑπ' αὐτῶν τῷ ἀνθρωπίνῳ σχήματι ἐπιβληθέντα τύπον. Ὁ Ἀπόλλων καὶ ὁ Ἔρμης, ὁ Ἀχιλλεὺς καὶ ὁ Θησεύς, εἴτε ἐν λίθῳ εἴτε ἐν ὀρειχάλκῳ ἢ ἐν γραφῇ εἰκονίζονται πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν ἡμῶν, οὐδὲν εἶσι κυρίως ἕτερον ἢ ἰδανικοὶ Ἕλληνες, τῆ φυλῆ δὲ αὐτῶν ἀνῆκον καὶ τὰ φυσικὰ αὐτῆς χαρακτηριστικὰ ἀπετέλουν ἢ εὐγενῆς ἀρμονία τῶν διαστάσεων, αἱ χαρίεσσαι καὶ ἀπλαῖ τοῦ προσώπου γραμμαῖ, ὁ ἀμυγδαλοειδῆς ὀφθαλμὸς, τὸ χαμηλὸν μέτωπον, ἡ εὐθεῖα ρίς, τὸ λεπτὸν στόμα.

Ἡ μετριότης εἶναι τὸ χαρακτηριστικὸν τῶν Ἑλλήνων γνώρισμα καὶ ἐν αὐτῇ τῇ φυσικῇ συστάσει αὐτῶν. Τὸ ἀνάσταμα αὐτῶν σπανίως ὑπερέβαινε τὸ μέτριον, σπανίως δ' ὡσαύτως ἀπῆντων παρ' αὐτοῖς ὑπερμέτρως εὐτραφῆ σώματα. Ὑπὲρ πᾶσαν ἄλλην ἀνθρωπείαν φυλὴν ἦσαν ἀππλάγμενοι παντὸς βαρύνοντος τὸ πνεῦμα. Συμμετεῖχον ταῖς ὀλίβαις χώραις τῆς Μεσογείας, μὴ κοινοῦντες τῶν αὐτῶν κυνδύνων, πασῶν τῶν ἀρετῶν τοῦ κλίματος, ὅπερ ἐτάχυνε καὶ προήγε τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ σώματος καὶ ἀνευ κλονισμοῦ μετεδίβαζεν αὐτὸ ἀπὸ τῆς παιδικῆς ἡλικίας εἰς τὴν ἀνδρικήν. Ἡ ἐπαφῆ τῆς φύσεως, ἡ ἠδύναντο νὰ ἐμπιστεύωσιν ἑαυτοὺς μᾶλλον ἢ τὰ τέκνα τοῦ Βορρῶ ἀνεπιφυλάκτως, ἡ ὑπαιθρος καὶ ὑπὸ τὸν ἥλιον διαίτα ὑγιεστεροῦς καὶ ἰσχυροτέρους ἀπέφαινε τοὺς πνεύμονας αὐτῶν, ἐλαστικώτερα δὲ τὰ μέλη καὶ ὀξυτέραν τὴν ὄρασιν· ὅλος ὁ ὄργανισμὸς αὐτῶν ἀνεπτύσσετο καὶ ἐτελειοῦτο ἐλευθερώτερον.

Οἱ Ἕλληνες, πανταχόθεν ἀναπνέοντες τὸν ὁροσερὸν τῆς θαλάσσης ἀέρα, ἐπλευρόντων πάντων τῶν ὑπὸ τὸ αὐτὸ πλάτος βιοῦντων λαῶν κατὰ τὴν φυσικὴν ὑγίειαν καὶ τὴν καλλονήν. Παρ' αὐτοῖς ὁ γεννώμενος ἀσθενῆς ἢ παραμεμορφωμένος ἐφαίνετο καταδικασμένος ὑπὸ τῆς φύσεως εἰς θέσιν ὑποδεῖ· ἥττονος ἀπέλαυε τιμῆς, ἐρρήθη δὲ καὶ ὅτι ἥττον εἶχε δικαίωμα ἐπὶ τῆς ἐπολιτῆσεως τῶν ὁμοειδῶν. Αἱ εὐγενεῖς τοῦ σώματος ἀναλογία ἐθεωροῦντο ὡς φυσικὴ ἐκφρασις ὑγιοῦς καὶ εὐφυῶς ἔχοντος πνεύματος, τὸ μάλιστα δ' ἐκπλήξαν τοὺς Ἕλληνας ἦν ἡ ἐν κρανίῳ οὕτω κοινῷ, οἷον τὸ τοῦ Σωκράτους, ὑπαρξίς οὕτως ὑψηλῶν ἰδεῶν. Ἡ δυσμορφία παρ' αὐτοῖς ἦν ἀνωμαλία, ἐξαιρέσις τις, ὡς παρὰ τοῖς ἄλλοις λαοῖς τὸ κάλλος. Οὕτως οὐδέποτε λαὸς τῆς γῆς ἐχωρίσθη τοσοῦτον τελείως καὶ συστηματικῶς τῶν ἄλλων, οὐδὲ μετὰ τοσαύτης περιφρονήσεως προσεῖδεν αὐτοὺς.

Τὸ δῶμα παρ' αὐτοῖς ἦν ἐκφρασις τῆς ψυχῆς. Ὁ ἔμφυτος πρὸς τὴν ἐλευθερίαν καὶ τὴν ἀνεξαρτησίαν ἔρωτος, τὸ ζῶρον τῆς ἀνθρωπίνης ἀξιοπροεπειίας συναίσθημα κατωπριζόντο ἐν τῷ ὑπερηφάνῳ παραστήματι, ὅπερ διέκρινε τὸν Ἕλληνα τοῦ μὴ τοιοῦτου καὶ ἐφαίνετο ὀρίζον ἐκείνον μὲν εἰς δεσποτείαν, τοῦτον δὲ εἰς ὑπακοήν. . . . «Οὐ ποτε δουλεῖν κεφαλὴν ἰθεῖα πέφυκεν»², λέγεται ἐν ταῖς γνώμαις τοῦ Θεόγγιδος, καὶ ὁ Ἀριστοτέλης δὲ φρο-

δὲ ἴσον αἰολίζοντες». Περὶ τῶν πρὸς ἀλλήλας σχέσεων τῶν διαλέκτων διπλῆ ἱστορικὴν ἔσφιν ἰδε L. Herzel, *Zur Beurtheilung des aeolischen Dialekts*, 1862 καὶ G. Curtius, *Zur griechischen Dialektologie* ἐν τοῖς *Goetting. Nachr.*, 1862, 483.

1) Ἴδε περὶ τοῦ κρανίου τῆς Γλυκερίας Virchow, *Berichte der Berliner Ges. fur Anthropologie*, 1872, σ. 18.

2) Θεόγγιδος, γνώμη, 535.

νῆ ὅτι οἱ ἄλλοι λαοὶ ἔχουσιν ἐν γένει ἐμφύτους ὀργὰς δουλωτέρας ἢ οἱ Ἕλληνες καὶ ὅτι παρὰ τοῖς ἄλλοις λαοῖς οἱ τῆς Ἀσίας ὑπὸ τὴν ἐποψιν ταύτην εἶναι ὑποδεέστεροι τῶν τῆς εὐρωπαϊκῆς ἡπείρου. Ἐκ τοῦ πρὸς τὴν ἐλευθερίαν ἔρωτος προκύπτει ἡ τάσις ἐκείνη πρὸς τὸ ἰδανικόν, ἧς ἐμφερεῖται ἡ φύσις τοῦ Ἕλληνοῦ καὶ ἡ ὁποία ἐκδηλοῦται ἐν τῷ πρὸς τὴν τέχνην ἔρωτι αὐτοῦ, ὁ ὁ ἀκόρεστος ἐκείνος πρὸς τὴν γνῶσιν πόθος, ἡ πρὸς τὴν ἐνεργείαν ἐφεσις, ἐν ἡ ἀναπτύσσονται ἐνασκούμεναι πᾶσαι αἱ πνευματικαὶ καὶ σωματικαὶ δυνάμεις, ἡ δραστηριότης ἐκείνη, ἡ γενικὴ ἐκείνη κίνησις, ἧτις ἐξέπληττεν ἥδη παρὰ τοῖς τὴν ἀρκτικὴν Ἑλλάδα οἰκοῦσι λαοῖς τὸν ἐξ Ἀσίας ἀφικνούμενον περιγητιν.

Δυνάμει τῆς συνειδήσεως ταύτης τῆς σωματικῆς καὶ πνευματικῆς ὑπεροχῆς αὐτῶν οἱ Ἕλληνες διέμειναν ἠνωμένοι ἐπὶ μακροῦς ἐτι μετὰ τὴν ἀπόσπασιν τῶν Ἰταλῶν αἰῶνας· ἀλλ' ἡ περιόδος αὕτη τοῦ ἀδιαρέτου βίου διαμένει ἐκτὸς τοῦ ἱστορικοῦ ὀρίζοντος. Ὁ ἑλληνικὸς λαός, ὡς ἡ γλῶσσα αὐτοῦ, μόνον τετμημένως ἥδη ἐμφανίζεται ἡμῖν, κυρίως δ' εἰπεῖν, οὐδαμῶς γινώσκωμεν Ἕλληνας, ἀλλὰ μόνον Ἴωνας, Δωριεῖς, Αἰολεῖς. Εἰς τὰς φυλάς προσέφυγε πᾶσα ἡ τοῦ ἔθνους δραστηριότης, ἐξ αὐτῶν δὲ προσέρχονται πᾶσαι αἱ μεγάλαι πρὸς τὰ πρόσω κινήσεις· οὕτως ἐν τοῖς ἠθεσὶ, τοῖς πολιτικοῖς θεσμοῖς καὶ τῇ φιλοσοφίᾳ διακρίνεται δωρικὴ τέχνη καὶ ἰωνικὴ τέχνη, πνεῦμα δωρικὸν καὶ πνεῦμα ἰωνικόν. Ἐν πᾶσι τοῖσι παρατὸ συνιστᾶν τὴν ἰδιοτυπίαν ἐκάστης φυλῆς ἀνευρίσκειται ὁ κοινὸς τύπος τοῦ ἑλληνικοῦ πνεύματος, ἀλλ' οὐχ ἥττον βαθμῶν μόνον ταῦτα εἰσέρχονται εἰς τὸ κοινὸν ἔδαφος· ἡ ἰδία ἐκάστης φυλῆς ζωτικὴ δύναμις μέλλει νὰ ἐξαντληθῆ, πρὶν ἢ γενικὸς τις τύπος, ὁ ἑλληνικὸς τύπος, δυνήθῃ νὰ κρατήσῃ ἐν τῇ γλώσσῃ, τῇ φιλολογίᾳ καὶ τῇ τέχνῃ.

Ἡ ἐν τοῖς κόλποις τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ ὑπαρξίς τῶν μεγάλων τούτων διαφορῶν ἄγει εἰς τὴν ὑπόθεσιν πολλῶν ἀναστατώσεων, μεταναστάσεων καὶ ἀποδημιῶν. Οἱ Ἕλληνες πιθανώτατα ἔγκατέστησαν εἰς διαφορωτάτους τόπους, ἐν οἷς οἱ μὲν ἀπέβησαν Δωριεῖς, οἱ δὲ Ἴωνες. Μέχρι τίνος θὰ ἠδυνάμεθα νὰ μορφώσωμεν ἰδέαν τινὰ περὶ τῶν σκοτεινῶν τούτων μεταβολῶν, αἵτινες συνιστοῦσι τὴν ἀφετηρίαν τῆς ἑλληνικῆς ἱστορίας;

Δ'.

Συστατικά στοιχεία τῆς ἑλληνικῆς φυλῆς.

Οὐδεμία παράδοσις ἀνεμίμνησκε τοῖς Ἕλλησιν ὅτι εἰς ἡλθὸν ποτε εἰς τὴν χώραν αὐτῶν, ὡς οἱ Ἄριοι, λαλοῦντες τὴν ἀσσυριακὴν, εἶχον εἰσχωρήσει εἰς χώραν, οἰκουμένην ὑπὸ Τουρανίων, ἐνθα δὲ ἡ τῶν ἠθῶν, τοῦ ἀναστήματος καὶ τῆς γλώσσης διαφορὰ παρέμεινε ἀείποτε. Ἐν ταῖς τῶν Ἑλλήνων παραδόσεσιν οὐδεὶς ἀπαντᾷ ὑπαινιγμὸς περὶ μακρὰν ἀφεστώσης πατρίδος, γενομένης ἀρχικῆς κοιτίδος τοῦ ἔθνους αὐτῶν· οὐδεμίαν ὡσαύτως ἐτήρουν ἀνάρτησιν λαοῦ ξένου, ὃν εἶχον εὐρεῖ ἐνιδρυμένον ἐν τῇ πατρίδι αὐτῶν καὶ ὃν εἶχον ἐκβάλει ἢ ὑποδουλώσει. Οὐδ' αὐταὶ αἱ νομαδικώταται τῶν φυλῶν αὐτῶν ἠδύναντο νὰ φαντασθῶσιν ὅτι διεβίωσαν ποτε ἐκτὸς τῆς Ἑλλάδος, ἐφαίνετο δ' αὐτοῖς ὅτι σύσσωμοι τῇ γῇ αὐτῶν ἦσαν καὶ ὅτι ἀνέκαθεν εἶχον κατὰ τὰ αὐτὰ, ἡ τῆς ἰθαγενείας (αὐτόχθονες) δὲ ἰδέα ἀναπαράγεται ὑπὸ πάντας τοὺς τύπους ἐν ταῖς παραδόσεσιν αὐτῶν.

Ἐν τούτοις οἱ Ἕλληνες δὲν ἐθεώρουν ἑαυτοὺς ὡς τοὺς πρώτους τῆς χώρας κατοικοῦς· πανταχοῦ ἐγίνωσκον ὅτι ἄλλοι εἶχον προηγηθῆ αὐτῶν καὶ ἐξερευνηθεῖ τὰ δάση, ξηράνει τὰ ἔλη, ὀμαλῖσει τοὺς βράχους. Μεταξὺ αὐτῶν καὶ τῶν ἀγνώστων αὐτῶν προκατόχων ἠσθάνοντο ὑψιστάμενον δεσμόν τινα, συγκείμενον ἐξ ἀδιακόπου παραδόσεως δοξασιῶν καὶ ἐθίμων, ἀλλὰ ταυτοχρόνως καὶ οὕτω μέγα χάσμα, ὥστε, πολὺ ἀπέχοντες τοῦ νὰ περιλαβάνωσιν αὐτοὺς ἐν τῷ κυρίῳ λεγομένῳ ἑλληνικῷ ἔθνει, ἐκάλουν δι' ὀνομάτων ξένων λαῶν, ἐκλειοπίτων τότε, ἰδία δὲ διὰ τοῦ ὀνόματος τῶν Πελασγῶν.

Ὅτι οἱ Ἕλληνες διηγοῦντο περὶ τῶν προδρομῶν αὐτῶν ἢ τῶν Πελασγῶν ἦν ἐν γένει λίαν ἀνεπαρκῆς καὶ ἀντιφατικώτατον. Παριστάνουσιν αὐτοὺς ὅτε μὲν ὡς τὸ πρῶτον στέλεχος παντὸς τοῦ ἔθνους, ὅτε δὲ ὡς νομάδας ἀποίκους. Οὐδαμῶς ἦσαν λαὸς μυθῶν, φυλὴ τις τερατοδῶν γιγάντων, οἷοι παραδείγματος

χάριν οι εἰς ὕψος αἰγείρων ἰκνούμενοι κολοσσοὶ ἐκεῖνοι, οἵτινες κατὰ τοὺς δημῶδεις μύθους τῶν νεωτέρων Ἑλλήνων προηγήθησαν τῆς ἐνεστώσης φυλῆς ἐν τῇ χώρᾳ· δὲν χωρίζει δὲ τοιαύτη ἄβυσσος τοὺς ἀρχαίους κατοίκους ἀπὸ τῶν διαδόχων αὐτῶν, ὥστε νὰ ὑπολάβωμεν αὐτοὺς δύο ἕτερογενεῖς λαοὺς. Ὅπως δὲν ὑπάρχουσι πελασγικαὶ παραδόσεις, θεοὶ πελασγικοί, οὐς δύναται τις ν' ἀντιτάξῃ πρὸς τὰς παραδόσεις καὶ τοὺς θεοὺς τῶν Ἑλλήνων, διότι ἐπὶ τέλους ὁ πρῶτος γνωστὸς ἡμῖν ἀκραϊφῆς Ἑλλήνων, ὁ Ἀχιλλεύς τοῦ Ὀμήρου, τὴν δέσπιν αὐτοῦ ἀπευθύνει τῷ **Πελασγικῷ Δαίμῳ**, ἡ Δωδώνη δὲ, θεωρουμένη ἀείποτε ὡς ἡ πρώτη ἀποικία τῶν Πελασγῶν, ἦν ταυτοχρόνως τὸ σημεῖον, ᾧ τὸ πρῶτον ἀπεδόθη ἐν Εὐρώπῃ τὸ ὄνομα τῆς Ἑλλάδος. Οἱ Πελασγοὶ εἰσιν, οἵτινες, ἅτε γεωργικὸς καὶ ἐδραῖος λαός, ἔδωκαν τῇ χώρᾳ τὴν πρώτην αὐτῆς λατρείαν καὶ διὰ θρησκευτικοῦ χαρακτῆρος περιέβαλον τὰς κορυφὰς αὐτῆς, ἐφ' ὧν ἀείποτε ἀπνυθύνθησαν αἱ πρὸς τὸν Θεὸν τοῦ οὐρανοῦ ἄνευ τινὸς ὀνόματος καὶ εἰκότος δεύσεως.

Αὐτὸς ὁ Θουκυδίδης, ὃς σαφέστατα πάντων ἀντανακλᾷ τὰς ἱστορικὰς ἰδέας τῶν Ἑλλήνων, θεωρεῖ προδιῶως τοὺς ἀπὸ τῶν ἀπωτάτων χρόνων οἰκίσαντας τὴν Ἑλλάδα λαοὺς, Πελασγοὺς τε καὶ Ἕλληνας, ὡς ἐν καὶ τὸ αὐτὸ ἔθνος· τούτου ἕνεκα καὶ σπουδῆς ἄξιον ὑπολαμβάνει ὅτι ἔδενσε νὰ παρέλθῃ τοσοῦτος χρόνος πρὸς ἐξέγερσιν τοῦ ἐθνικοῦ συναισθήματος καὶ ἐκφρασίν αὐτοῦ διὰ κοινοῦ τινος ὀνόματος. Πράγματι δὲ τί τὸ ἄπορον ἠδύνατο νὰ ὑπάρχῃ, εἰ ἡ Ἑλλὰς ᾠκεῖτο ἐκ διαδοχῆς ὑπὸ διαφόρων φυλῶν; Ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει ὁ ἱστορικὸς τοῦλάχιστον θὰ μεταχειρίζετο τὴν διαφορὰν ταύτην τῆς καταγωγῆς πρὸς ἐξήγησιν τῆς βραδύτητος τῆς ἐνώσεως τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ, ἐνῶ νῦν μόνον παρέχει τοῦ πράγματος λόγον τὴν βραδύτητα, μεθ' ἧς τὰ διεσπαρμένα φύλα κατώρθωσαν νὰ συνεννοηθῶσι πρὸς συνασπισμὸν αὐτῶν εἰς κοινὰς ἐπιχειρήσεις.

(Ἀκολουθεῖ).

Ἡ ΕΝ ΒΙΕΝΝῃ ΔΙΕΘΝΗΣ ΕΚΘΕΣΙΣ ΤΗΣ ΜΟΥΣΙΚΗΣ ΚΑΙ ΤΟΥ ΘΕΑΤΡΟΥ

Α'

ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΕΚΘΕΣΕΩΝ ΕΝ ΓΕΝΕΙ.

Αἱ θεμελιώδεις βάσεις τοῦ κοινοῦ πλοῦτου εἶνε ἀναμφιλόκτως, ἐκτὸς τῆς γεωργίας, ἥτις θὰ διατελῇ πάντοτε ἡ πρώτη πηγὴ, ἡ μεγίστη τῶν πηγῶν, διότι παρέχεται ἡμῖν ἀπ' εὐθείας τὴν τροφήν, καὶ τοῦ κυρίως λεγομένου ἐμπορίου, τοῦ ἐμμέσου τούτου παράγοντος, ἡ **χειροτεχνία** καὶ τὰ **μέδα τῆς μετακομιδῆς**. Ἡ τελευταία κομίζει εἰς τὴν πρώτην τὴν ἀκατέργαστον ὕλην, ἣν αὕτη μετασχηματίζει, τῇ προμηθεύει οὕτως ἕλκον πρὸς ἐπεξεργασίαν πολλὰκις ἐκ λίαν μεμακρυσμένων χωρῶν προερχόμενον, καὶ τούτου γενομένου, διὰ τῆς μετακομιδῆς πάλιν μεταφέρονται τὰ προϊόντα τῆς βιομηχανίας εἰς τὰ ἀπώτατα τῆς οἰκουμένης μέρη. Ἐπὶ τῆς ἀμοιβαίας συνεργίας τῶν δύο

1) «Ζεῦ ἄνα Δωδωναῖε, Πελασγικέ» (Ἰλιάδ. Π', 223).

2) Ὁ Στράβων καὶ ὁ Ἡρόδοτος (Η', 44) ὑπολαμβάνουσι τοὺς Πελασγοὺς ὡς τὸ ἀρχικὸν στέλεχος πάσης τῆς ἑλληνικῆς φυλῆς καὶ ὡς λαὸν ἀκίνητον καὶ ἄνευ ἱστορίας (Ἡρόδοτ. Α', 56), ἐνῶ κατ' ἄλλους (Διον. Ἀλικαρν. Α', 17) ἦν ἡ μάλιστα παντὸς τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ ἀστατος φυλὴ. Ὁ Ἐρνέστος Κούρτιος ταύτην μόνην τὴν ἐξήγησιν τῆς ἀντιφάσεως εἰρῆσαι δυνατόν, οἱ πλανώμενοι Πελασγοὶ νὰ θεωρηθῶσιν ὡς οἱ ὑπὸ τῶν νεωτέρων κλάδων τῆς οἰκογενείας ἐξωσθέντες τῶν ἐστιῶν αὐτῶν. Ἐν γένει δὲ περὶ τῆς ἐθνικῆς ἐνότητος τῶν Ἑλλήνων καὶ Πελασγῶν κατὰ τὰς ἰδέας τῶν ἀρχαίων ἱστορικῶν ἴδε Deimling, *Leleger*, (σ. 108).

τούτων οὐσιωδῶν παραγόντων ἐδράζεται ἡμέτερον ἡ ἀνάπτυξις τοῦ πλοῦτου τῶν πεπολιτισμένων λαῶν.

Ἡ μεγάλη αὕτη σπουδαιότης τῆς χειροτεχνίας οὐδαμῶς διέλαθε τὴν προσοχὴν τῶν κατὰ καιροὺς ἐξόχων τῆς Ἑσπερίας πολιτικῶν ἀνδρῶν καὶ λίαν πρωίμως προεκάλεσεν αὕτη διαφόρους προδιατετευτικούς θεσμούς· ἀναλόγως δὲ τῶν ἐπικρατουσῶν δοξασιῶν παρήχθησαν καὶ διάφορα οικονομολογικὰ συστήματα, ἐν οἷς συγκαταριθμοῦνται καὶ τὸ ἐμπορευτικόν, καὶ τὸ μᾶλλον τανῦν ἐπικρατοῦν βιομηχανικὸν λεγόμενον σύστημα τοῦ Ἀδαμ Σμιθ, τοῦ πατρὸς τῆς πολιτικῆς οικονομίας.

Ἰδιαίτερον ὄλως τῶν ἀρχόντων μέριμναν περὶ τὴν ἐνίσχυσιν καὶ ἀνάπτυξιν τῆς βιομηχανίας ἀπαντῶμεν περὶ τὰς ἀρχὰς τῆς 18^{ης} ἡδὴ ἑκατονταετηρίδος ἐν Γαλλίᾳ. Λουδοβίκος XI, μεγάλην σημασίαν πάντοτε εἰς τὰ οικονομολογικὰ ζητήματα ἀποδίδων, ἐσκέθη πρῶτος περὶ ἐνιαίου συστήματος τῶν μέτρων καὶ σταθμῶν, ἴσως καὶ αὐτῆς τῆς νομοθεσίας. Ἐπελήθη σπουδαίων καὶ πολυαριθμῶν μέτρων, συντελούντων εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῆς γαλλικῆς βιομηχανίας, ἐπιθυμῶν νὰ καταστήσῃ αὐτὴν ἐξάμιλλον τῆς φλαμανδικῆς καὶ ἰταλικῆς. Πρὸς τοῖς ἄλλοις μετεκαλέσατο ἐξ Ἰταλίας ἐπιδηξίους τεχνίτας, ἵνα διδάξωσιν εἰς τοὺς Γάλλους ἐργάτας τὴν ὑφαντικὴν πλουσίαν ὑφασμάτων καὶ ἔκαμε λαμπρὰς φυτείας συκαμινῶν ἐν Touraine καὶ ἀλλαγῆς πρὸς καλλιέργειαν τοῦ μεταξοσκώληκος. Ἐπωφελούμενος δὲ τῆς παλινρθώσεως Ἐρρίκου VI τῆς Ἀγγλίας, προέβη εἰς τὴν μετ' αὐτοῦ συνθηκολογήσιν τῆς ἐμπορικῆς συμβάσεως τοῦ 1470, σκοπούσης τὴν ὑπὸ τὴν ἐποπτείαν τῶν προδευτῶν διαρκῆ ἐκθεσῖν διαφόρων βιομηχανημάτων τῶν δύο χωρῶν, διδοῦς οὕτω τὴν πρώτην ὠθησιν εἰς τὰς μετὰ παρέλευσιν αἰῶνων πραγματοποιηθείσας διεθνεῖς ἐκθέσεις. Τέλος ὁ ἡγεμὼν οὗτος, ὅστις ἠγάπα τὰ ἐκ χονδροῦ ἐρίου κατειργασμένα ἐνδύματα καὶ τοὺς παλαιούς πῖλους, περὶ τὰ τέλη τοῦ βίου αὐτοῦ ἐπετιδεύετο πολυτέλειαν, περιβαλλόμενος μετάξινα καὶ χρυσοῦφανα ὑφάσματα. Καὶ τοῦτο μὲν προέδιδε πως τὴν φιλαρέσκειαν τοῦ πρεσβύτου μονάρχου, ἀλλ' ἐνταυτῷ διετρανοῦτο καὶ ὁ περιφρονεῖς ἡγεμὼν, ὁ ἐπιθυμῶν νὰ ἐνθαυρῶνῃ παντὶ σθένει τὴν βιομηχανίαν, τὴν πολυτέλειαν καὶ τὰς τέχνας.

Ὁ αἰὼν τῶν φώτων ἐνεκαινίσθη, ὡς γνωστόν, ἐν Ἀγγλίᾳ ὑπὸ τοῦ Νεῦτωνος, τοῦ θεμελιωτοῦ τῆς μαθηματικῆς φυσικῆς καὶ τῆς φυσικῆς ἀστρονομίας. Ἡ χρυσοῦ ἐποχὴ τῆς ἀνθρωπότητος, ἦν ὁ Ἀριστοτέλης ἐπετόθει, καθ' ἣν αἱ κερκίδες θὰ ὑφαίνον ἀφ' ἑαυτῶν, χωρὶς νὰ δεώμεθα πρὸς τοῦτο τῆς συνδρομῆς τῶν δούλων, ἦρξατο ν' ἀπαυγάξῃ. Ἐν ἔτει 1764 ἀνακαλύπτει ἀπλοῦς τέκτων, ὁ Hargreaves, τὸ ἀπὸ τοῦ ὀνόματος τῆς θυγατρὸς αὐτοῦ ἐπονομασθῆν Jenny κλωστήριον, δι' οὗ εἰς μόνος ἐργάτης τῆ βοηθείᾳ ἐνὸς στορφαλοῦ ἠδύνατο νὰ θέσῃ ταυτοχρόνως εἰς κίνησιν 8 ἀτράκτους. Μετ' οὗ πολὺ ἐπιπροσθέτει ὁ Arkwright τῷ 1767 τὴν νήθουσαν μηχανήν, ἥτις εἶνε διερωθυμισμένη ἐπὶ μηχανοκινητικῆς δυνάμεως, ὕδατος ἢ ἵππων, καὶ τέλος συναρμῶζει ἀμφότερα ὁ Crompton εἰς τὴν Mulejenny καλουμένην μηχανήν, ἥτις πλὴν τῶν νηθόντων κυλίνδρων θέτει εἰς κίνησιν διὰ μηχανοκινητικῆς δυνάμεως ἀνὰ 100—500 ἀτράκτους, ἀντικαθιστῶσα ἰσαριθμούς χειροκλώστας· τὸ δὲ 1787 ἐπιπροσθέτει ὁ Cortwright καὶ τὸν μηχανικὸν αὐτοῦ ἴσθον. Ὀλίγον ὄμως πρότερον, ἦτοι τῷ 1769, ἀντικαθιστᾷ ὁ μεγάλωνος James Watt, τὸ πᾶν ἐπιστέφων, τὴν φυσικὴν μηχανοκινητικὴν δύναμιν διὰ τῆς σχεδὸν ἀπολύτου τοῦ ἀτμοῦ. Οὕτως ὥστε σήμερον μία μόνη ἀτμοκίνητος μηχανὴ κατορθοῖ νὰ θέσῃ εἰς κίνησιν μέχρι πεντήκοντα χιλιάδας ἀτράκτων, ἦτοι ν' ἀντικαταστήσῃ τοὺς κατοίκους μίᾳς μεγαλοπώλεως.

Ἡ νηματουργία καὶ ἡ ὑφαντικὴ, αἱ ἐκ τῶν βιομηχανικῶν ἰδρυμάτων πρῶται ποιησάμεναι χρῆσιν τῶν μηχανῶν, κατέχουσι σήμερον τὴν πρώτην θέσιν μεταξύ τῶν λοιπῶν κλάδων τῆς βιομηχανίας εἰς ὅ,τι ἀφορᾷ τὴν περιοχὴν τῶν ἐργοστασιῶν, τὸ ποσὸν τῆς κατεργαζομένης πρώτης ὕλης, τὸν ἀριθμὸν τῶν ἐνασχολουμένων ἐργατῶν καὶ τὴν καθόλου χρῆσιν βοηθητικῶν μηχανικῶν ἐργαλείων. Τῆς προμηθείας τοῦ ὑλικοῦ ἐξαρτωμένης σχεδὸν ἀποκλειστικῶς ἐκ χωρῶν ἐκτὸς τῆς Εὐρώπης κειμένων, ἐναργῶς μαρτυρεῖται διὰ τῆς βιομηχανίας τοῦ βάμβακος ἡ ὑπεροχὴ τῆς εὐρωπαϊκῆς εὐφύας καὶ τῶν χρηματικῶν κεφαλαίων καὶ δύναται νὰ χρησιμεύσῃ ὡς τὸ μᾶλλον διδακτικὸν παράδειγμα τῆς περὶ τὰς τέχνας καὶ τὴν χρηματιστικὴν ἀποταμίευσιν προόδου τῶν